

L'ASSISTÈNCIA D'AGUSTÍ PEDRO PONS AL CONGRESO MEDICO MILITAR (Castelló, febrer de 1939)

Carles HERVÀS i PUYAL
Josep Maria CALBET i CAMARASA

En esclatar la guerra el juliol de 1936 el territori estatal va quedar dividit en dues parts. El govern de la República exercí el control més teòric que real no solament a Catalunya sinó a la major part del territori estatal. Però la immediata i decisiva ajuda diplomàtica, econòmica i logística que la Gran Bretanya va donar al general Franco va fer que aquest acabés vencedor de la confrontació militar. També va contribuir a la victòria franquista, encara que en menor transcendència pràctica, l'arribada en territori sublevat de tropes militars procedents d'Itàlia i Alemanya.

En el bàndol franquista no va ser fàcil planificar l'assistència sanitària als soldats. Per tal d'organitzar, i unificar criteris mèdico-assistencials es va celebrar un Congreso Médico Militar a Luarca. Fou el primer "Congreso de Cirugía de Guerra" que el 29 de maig de 1937 va presidir el tinent coronel Julián Rodríguez López i que va ser considerat un "*éxito en el terreno científico y en el terreno patriótico y militar*". El text de les conferències es publicà en un volum: "Cuestiones Médico - Quirúrgicas de Guerra" (Castellón de la Plana, Cuartel General del Cuerpo de Ejército de Galicia, 1938) sota la direcció del metge Lorenzo Gironés Navarro. Després de la batalla de l'Ebre l'exèrcit del govern de Burgos va considerar la necessitat de celebrar un segon congrés. Seria el "Segundo Congreso Médico Militar" que es va celebrar a Castelló de la Plana els dies 9, 10 i 11 de febrer de l'any 1939.

Cal recordar que la capital de Catalunya va caure en poder del govern de Burgos el 26 de gener de 1939. Aleshores Catalunya ja estava vençuda però encara no totalment ocupada. Franco ja havia anul·lat l'autonomia catalana en abolir el govern de la Generalitat. I el 9 de febrer de 1939 es promulgà la Llei de Responsabilitats Polítiques que contemplava la repressió dels vençuts i l'esclafament de qualsevol signe d'afirmació catalana. Una llei que

va significar la mort, l'empresonament, l'exili, l'ostracisme interior i la por de molts catalans i la discriminació professional. Van ser la major part dels metges catalans els que s'hagueren de sotmetre a una depuració política. Eren per tant els dies dolorosos en què centenars de metges i professors de la Facultat de Medicina iniciaven un exili incert i penós pel sol fet d'haver defensat la dignitat dels catalans.

En aquell mateix moment Agustí Pedro Pons s'endinsava en els braços dels vencedors i donava la seva col·laboració al "Congreso Médico Militar" de Castelló de la Plana fent el discurs de clausura. Aquest "Congreso Médico Militar" que com ja hem dit es va celebrar del 9 a l'11 de febrer de 1939 va ser organitzat pel "Cuerpo de Ejército de Galicia" i aprovat per les autoritats militars i sanitàries del "Ejército de Levante". Es va elegir com a seu Castelló de la Plana gràcies a que la Diputación Provincial d'aquella ciutat estava presidida pel metge Juan Flors. L'altre motiu d'elecció va ser que quan es va convocar Castelló estava a menys de 20 kms. de la primera línia de trinxeres. Hi van assistir uns tres-cents metges. Passat el congrés es van editar magníficament unes *"Actas del Congreso Médico Militar celebrado en Castellón de la Plana los días 9, 10 y 11 de Febrero del año 1939 (Barcelona, Ediciones Científico Médicas, Imprenta Clarasó, 1939, 642 pàg.)"* de les que ens hem servit per escriure aquesta nota. La primera pàgina de les Actes es dedicada a *"recordar jefes y oficiales médicos, suboficiales y soldados del Cuerpo de Sanidad Militar caídos en la lucha por la unidad, grandeza y libertad de la gran patria española (1936-1939)"*. Segueixen les fotografies, en pàgina única i amb aquest ordre, el general Franco, Luis Orgaz "jefe del Cuerpo de Ejército de Levante" i el general Antonio Aranda Mata.

La sessió inaugural es va fer al Teatre Principal i va ser presidida pel general Antonio Aranda Mata, el general Pablo Martín Alonso, els coronels Abrados, Garcia Navarro, Amado Lóriga, Francisco Gómez Arroyo i altres autoritats civils i eclesiàstiques. Féu el discurs d'apertura el general Antonio Aranda i va agrair *"el honor que nos dispensan prestigios científicos de primera fuerza, lo mejor de que disponemos hoy en España con su asistencia en el Congreso, y no digo médicos civiles porque me parece impropia la frase"*. En el pròleg de les Actes es refereixen explícitament al doctor Pons de Barcelona que *"nos honró con su asistencia y colaboración"* (pàg. VIII), i que el *"catedrático de la Universidad de Barcelona doctor Pons dió una admirable e impresionante lección clínica acerca de las enfermedades por carencia de alimentos durante la dominación roja en Barcelona"* (pàg. X). Cal recordar que col·loquialment Agustí Pedro Pons era conegut com "Pere Pons" i possiblement els organitzadors del congrés

desconeixien que el seu cognom era Pedro. Així el metge Juan Flors García va dir en presentar a Pedro Pons: *"el doctor Pons, que ha vivido en ese que fué infierno de Barcelona, eminente figura de la medicina española y dignísimo catedrático de aquella universidad (...) sólo he de deciros de él que desde hace dos, cuatro, diez años, desde cuando fue profesor de la Facultad de Medicina de Barcelona, y aún mucho antes es de los que aman verdaderamente a España"* (pàg. XLIV). De fet Agustí Pedro Pons ja s'havia significat políticament l'11 de desembre de 1933 en signar un manifest contra el Patronat de la Universitat Autònoma de Barcelona al costat d'altres elements reaccionaris. A partir d'aquell congrés Pedro Pons ja seria més conegut amb els seus cognoms i agafaria un prestigi i relleu social del que va gaudir fins el final dels seus dies.

En el seu discurs de clausura Agustí Pedro Pons diu que mentre el poble passava fam els elements oficials, militars i fins a cert punt els empleats de l'Estat, rebien lots d'aliments amb major o menor freqüència. Es a dir segons el seu testimoni hi havia una classe privilegiada i segueix reblant *"los ciudadanos que no contaban con otra cosa que no fuera el tiquet de un comedor popular, significaba que estaban contraidos a aceptar un menú de una monotonía y pobreza desesperante, que a la larga acababa por provocar trastornos metabólicos. Estos menús consistían casi invariablemente en lentejas o purés hervidos, sin aceite, frecuentemente sin pan o con una cantidad de 50 gramos aproximadamente (...) los obreros, la población civil se veían obligados a recorrer largas distancias para presentarse en fábricas y talleres. Este último extremo explica el predominio de enfermedades entre los hombres, obligados a ejercicios físicos notoriamente desproporcionados a la cifra de calorías aportadas por la alimentación"* (pàg. XLVI). Tant era així que aquests obrers obligats a fer llargues caminades es quedaven sense energies i per això ho passaven pitjor que els presoners de les xeques. Després seguí amb la seva magistral lliçó parlant de la clínica, anatomia patològica, patogènia i tractament de la desnutrició. En el tractament diu que van utilitzar l'àcid nicotínic en la seva qualitat de vitamina PP, i acaba *"es seguro que las normalizaciones de la vida ciudadana en todos sus aspectos, desde la llegada del Glorioso Ejército Nacional, nos prive afortunadamente de apreciar el exacto valor terapéutico de esta substancia"*. Cal recordar que el tema de la fam en temps de guerra li va servir també per la sessió celebrada el 16 de maig de 1940 en la nova "Academia de Ciencias Médicas" que ell presidiria per ordre governativa i per fer-ne una monografia que encetava la "Colección Española de Monografías Médicas", ("Enfermedades por insuficiencia alimenticia observadas en Barcelona durante la guerra (1936-1939)" - Barcelona, Colección Española de Monografías Médicas, 1940, 124 pàg.) -

que venia a supplantar les "Monografies Mèdiques" escrites en català pels nostres millors especialistes abans de la guerra. No hem trobat cap text d'ell mateix que fes referència a la fam de la postguerra i tot fa pensar que posteriorment va dedicar el seu interès en altres vessants merament clíniques.

Després del seu discurs de clausura del congrés en va fer un comentari el general Antonio Aranda Mata tot dient "*afortunadamente, la España y el Ejército de Franco han terminado con estos horrores que habrá que cargar mañana en la cuenta de los que los provocaron, porque es mucho más monstruoso esto que acabáis de oír, que todos los males de la guerra. Menos mal que todo esto lo estamos escuchando de la boca de un catalán español y podemos aplaudir, como habéis aplaudido conmigo, eso que debemos aplaudir y amar de Cataluña*" (pàg. LI).

L'objectiu d'aquesta modesta nota no és altre que el de subratllar el relleu que va donar l'exèrcit de Franco a la participació del doctor Pedro. La seva contribució en el congrés fou la que tingué una major càrrega política doncs els altres congressistes van limitar-se a presentar treballs relacionats amb la seva experiència clínica i assistencial. Per últim volem recordar altres congressistes relacionats amb l'àrea cultural catalana com José i Fernando Abelló Pascual, Mariano Soler Terol, Lorenzo Gironés Navarro i Eusebio Gimeno Sáinz, de les illes Balears.